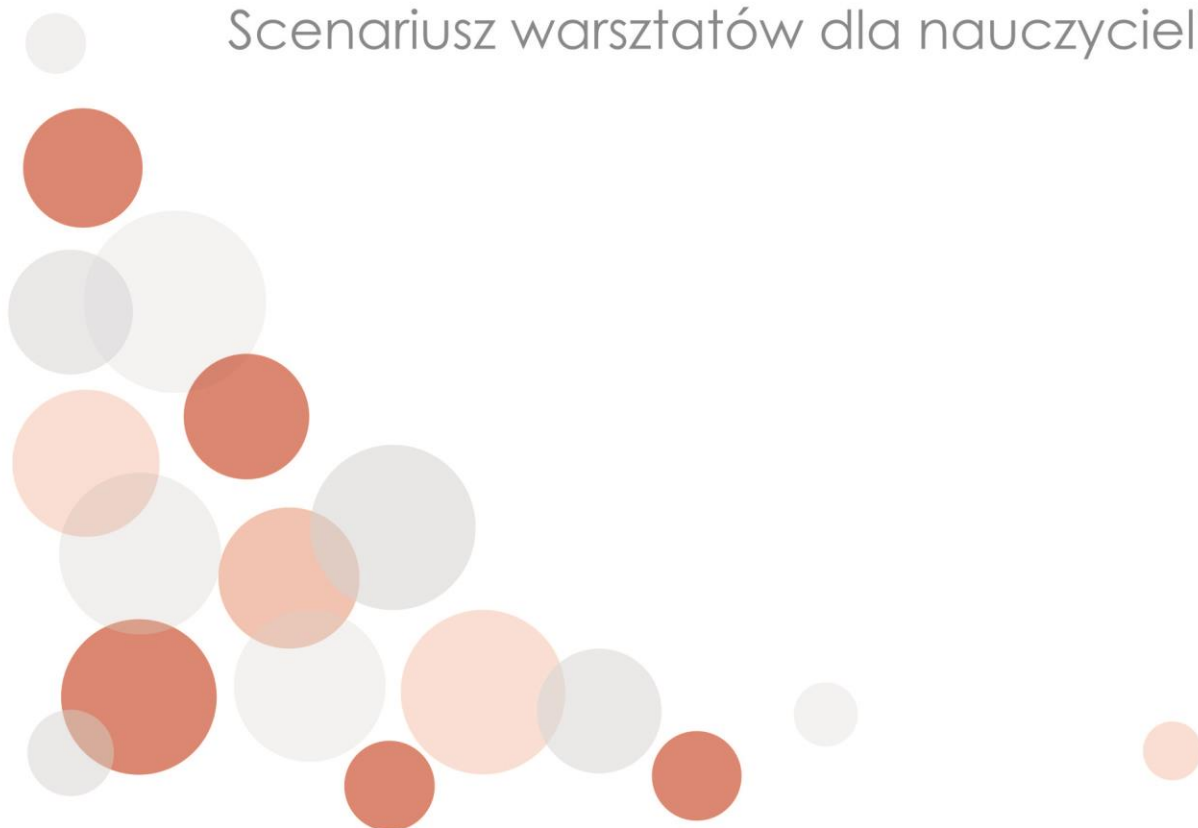

Bożena Solecka

Dostosowanie metod pracy
do indywidualnych
potrzeb rozwojowych
z uwzględnieniem diagnozy potrzeb
oraz możliwości uczniów

Scenariusz warsztatów dla nauczycieli

Tekst: **Bożena Solecka**

Edukator, konsultant kształcenia zawodowego, wieloletni doradca metodyczny, animator działań Szkolnych Organizatorów Rozwoju Edukacji, ekspert w zakresie wdrażania rozwiązań w obszarze e-edukacji oraz wykorzystywania nowych technologii w procesie kształcenia, autorka opracowań metodycznych i dydaktycznych.

Konsultacja merytoryczna:

Katarzyna Leśniewska

Redakcja i korekta:

Małgorzata Skibińska

Projekt okładki:

Barbara Jechalska

Redakcja techniczna i skład:

Małgorzata Skibińska

Warszawa 2018

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji

Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00

www.ore.edu.pl

Spis treści

Wstęp	4
Scenariusz warsztatów: „Sposoby diagnozowania potrzeb oraz możliwości uczniów w zakresie rozpoznawania indywidualnych strategii uczenia się oraz dopasowywania metod pracy do indywidualnych potrzeb rozwojowych”	5
Literatura.....	16

Wstęp

W ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet III. Wysoka jakość systemu oświaty, 3.5 Kompleksowe wspomaganie rozwoju szkół) powiat polkowicki otrzymał dofinansowanie na realizację projektu rozwojowego pod nazwą „Nowa jakość systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie polkowickim”. Jako cel główny projekt zakładał: „Podniesienie jakości funkcjonowania systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie polkowickim, poprzez stworzenie kompleksowego i spójnego wsparcia szkół/przedszkoli związanego z ich autonomicznym rozwojem w obszarach wymagających szczególnego oddziaływania”¹.

Bezpośrednim wykonawcą zadań projektowych był Powiatowy Ośrodek Poradnictwa Psychologiczno-Pedagogicznego i Doradztwa Metodycznego w Polkowicach (POPPPiDM), który od 01.08.2013 r. do 31.07.2015 r. w ramach projektu objął wsparciem 40 placówek edukacyjnych z terenu powiatu polkowickiego (przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, licea ogólnokształcące, zasadnicze szkoły zawodowe oraz technika). Wśród placówek objętych wsparciem znalazło się także Gimnazjum nr 2 im. Marii Skłodowskiej-Curie w Polkowicach. W projekcie pełniłam funkcję szkolnego organizatora rozwoju edukacji (SORE), czyli byłam osobą, która bezpośrednio pracowała na rzecz wspomagania gimnazjum w ramach realizowanego projektu „Nowa jakość systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie polkowickim”.

W czasie trwania projektu dyrekcja oraz grono pedagogiczne gimnazjum wybrali jeden obszar w zakresie wspomagania szkoły w rozwoju: „Jak pomóc uczniowi osiągnąć sukces edukacyjny?”. Opracowano roczny plan wspomagania (RPW), w którym zaplanowano uczestnictwo nauczycieli w szkoleniach przeprowadzonych przez ekspertów zewnętrznych. Wśród zrealizowanych w ramach RPW szkoleń znalazły się także warsztaty „Sposoby diagnozowania potrzeb oraz możliwości uczniów w zakresie rozpoznawania indywidualnych strategii uczenia się oraz dopasowywania metod pracy do indywidualnych potrzeb rozwojowych”.

Ze względu na to, że grono pedagogiczne Gimnazjum nr 2 im. Marii Skłodowskiej-Curie w Polkowicach było liczne, zaproponowano, aby realizacja tej formy szkoleniowej przebiegała dwuetapowo: osobno dla nauczycieli przedmiotów humanistycznych, języków obcych i przedmiotów artystycznych oraz osobno dla nauczycieli przedmiotów matematyczno-przyrodniczych oraz wychowania fizycznego. Warsztaty realizował ekspert zewnętrzny przy wsparciu SORE. W ramach banku dobrych praktyk chciałabym przedstawić scenariusz omówionych zajęć szkoleniowych, aktualizując jednocześnie jego treści oraz zasób materiałów pomocniczych do obowiązujących trendów edukacyjnych.

¹ [O Projekcie 2013–2015](#) [online, dostęp dn. 1.06.2017].

Scenariusz warsztatów: „Sposoby diagnozowania potrzeb oraz możliwości uczniów w zakresie rozpoznawania indywidualnych strategii uczenia się oraz dopasowywania metod pracy do indywidualnych potrzeb rozwojowych”

Cel ogólny:

Podniesienie kompetencji nauczycieli w obszarze diagnozowania potrzeb oraz możliwości uczniów, a także dostosowywania odpowiednich, najbardziej efektywnych metod i form pracy.

Cele szczegółowe (efekty):

Uczestnicy warsztatów:

- doskonalą kompetencje diagnozowania stylów i strategii uczenia się podopiecznych;
- pogłębiają wiedzę na temat doboru odpowiednich metod i form pracy możliwych do wdrożenia w praktyce szkolnej;
- analizują zagadnienie syndromu nieadekwatnych osiągnięć szkolnych (SNOS);
- kształtują refleksyjną postawę wobec procesu nauczania–uczenia się.

Treści – wymagania szczegółowe:

- 1) Analiza stylów i strategii uczenia się.
- 2) Czym jest syndrom nieadekwatnych osiągnięć szkolnych (SNOS)?
- 3) Zadania współczesnego nauczyciela w organizacji i udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.
- 4) Model pracy i zasady organizacji procesu kształcenia z uwzględnieniem indywidualizacji nauczania.

Metody i techniki/formy pracy:

- burza mózgów, metoda plakatowa, dyskusja, miniwykład, metaplan, *World Café*;
- forma pracy: zbiorowa, indywidualna i grupowa.

Uczestnicy: nauczyciele gimnazjum

Czas zajęć: 3 godziny

Wykaz materiałów pomocniczych:

- duże arkusze papieru, kolorowe mazaki, karty pracy, dodatkowe materiały informacyjne (przedstawione w formie rysunków).

Przebieg zajęć:

- 1) Na przywitanie – prezentacja zagadnienia szkoleniowego (całość 5 min)

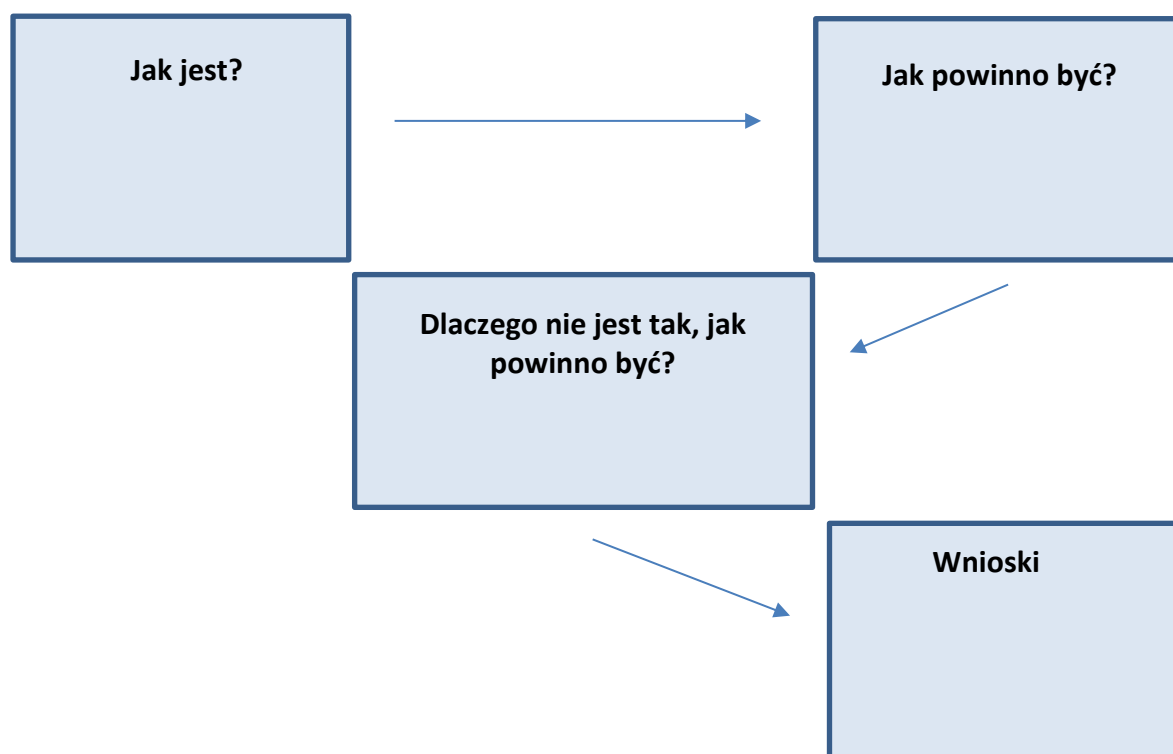
Prowadzący warsztaty prezentują cele oraz program spotkania. Proponują formę kontaktu, określają harmonogram czasowy szkolenia.

2) Ćwiczenie 1. Diagnozowanie potrzeb uczniów w szkole (całość 20 min)

Organizatorzy spotkania wprowadzają uczestników w zagadnienie roli diagnozy potrzeb w procesie edukacyjnym. Uczestnicy dzielą się doświadczeniami, stosowanymi rozwiązaniami. Następnie nauczyciele zostają podzieleni na 5-osobowe grupy, które analizują zadany problem: „Jaką rolę odgrywa diagnoza potrzeb uczniów w procesie edukacyjnym?”.

Grupy pracują metodą metaplanu na przygotowanych kartach pracy (rys. 1). Następnie liderzy grup prezentują rozwiązania pozostałym uczestnikom warsztatów.

Jaka rolę odgrywa diagnoza potrzeb uczniów w procesie edukacyjnym?

Rys. 1. Karta pracy²

W kolejnym etapie inicjowana jest dyskusja na temat skutków związanych z brakiem poznania uczniów. Nauczyciele zapisują swoje przemyślenia na karteczkach samo-przylepnych, które umieszczają na plakacie.

Brak poznania ucznia, jego środowiska, uwarunkowań może przykładowo prowadzić do:

- złej oceny,
- negatywnych relacji uczeń–nauczyciel,

² Opracowanie własne autorki publikacji na podstawie: D. Wójcik, [Metaplan – metoda aktywizująca](#), s. 6. [online, dostęp dn. 17.08.2018].

- obniżonych wyników kształcenia,
- braku pozytywnych efektów wychowawczych,
- utraty autorytetu nauczyciela,
- agresji uczniów, ich niepowodzeń w nauce,
- powstawania konfliktów,
- zaniżonej samooceny,
- braku współpracy nauczyciela i ucznia,
- braku zaufania, szacunku,
- niesprawiedliwego oceniania,
- wagarów,
- stereotypowej oceny ucznia,
- braku zaufania wobec nauczyciela,
- niezaspakajania potrzeb i oczekiwań ucznia,
- nierozwijania uzdolnień ucznia,
- zaburzeń emocjonalnych.

W konsekwencji prowadzący warsztaty proponują pedagogom analizę podejmowanych działań/strategii zaspokojenia potrzeb uczniów. Pomocne może być zestawienie potrzeb uczniów na rys. 2.

Rys. 2. Zestawienie potrzeb uczniów³

3) Ćwiczenie 2. Analiza stylów i strategii uczenia się (całość 40 min)

Ekspertki wprowadzają uczestników szkolenia w tematykę dotyczącą stylów uczenia się, jakie zależne są od zmysłów, dzięki którym informacja jest odbierana i przekazywana do struktur mózgowych. Podkreślają, że przy uczeniu się najważniejszą rolę pełni wzrok, słuch i zmysł kinestetyczny.

³ Opracowanie własne autorki publikacji na podstawie: J. Borkowicz, [Rozpoznawanie potrzeb uczniów jako element diagnozy edukacyjnej](#) [online, dostęp dn. 17.08.2018].

Zmysł wzrokowy odbiera to, co widzi dana osoba. Można go również opisać jako sposób, w jaki mózg tworzy wyobrażenie podczas snu lub myślenia. Zmysł słuchu można opisać jako proces słuchania, ale również sposób, w jaki słyszymy swój wewnętrzny głos wtedy, kiedy nie słychać wypowiadanych słów. Zmysł kinestetyczny informuje nas o położeniu naszego ciała w przestrzeni. Odbiera bodźce związane z uciskiem, rozciągnięciem, ustawieniem i ruchem.

W związku z preferencją danego zmysłu można mówić o różnych stylach uczenia się: wzrokowca, słuchowca i kinestetyka. Ilustracją do miniwykładu jest rys. 3.

Rys. 3. Style uczenia się⁴

Następnie prowadzący stawiają pedagogom pytania kluczowe:

- Co oznacza ta wiedza w praktyce?
- Jak na co dzień nauczyciel wykorzystuje informacje o stylach uczenia się?
- Czy zna style uczenia się swoich podopiecznych?

W celu usystematyzowania wiedzy nauczycielom uczestniczącym w warsztatach proponuje się wykonanie zadania metodą *World Café*, zwanej też rozmową kawiarnianą – odbycie rozmów stolikowych. Grono zostaje podzielone na 3 grupy, z których każda opisuje zagadnienia wyszczególnione na plakacie, jak na rys.4–6.

Po określonym czasie (kilka minut) grupa zmienia stolik i analizuje kolejny plakat. W ten sposób wszyscy uczestnicy mają możliwość odnieść się do wypracowanych treści. Na zakończenie następuje podsumowanie rund oraz prezentacja opracowanego materiału.

⁴ Na podstawie, [Jak nauczać skutecznie?](#), slajd 2 [online, dostęp dn. 17.08.2018].

1

Jak funkcjonuje wzrokowiec?

Najlepiej uczy się gdy...

Co jeszcze jest ważne w wypadku wzrokowca?

2

Jak funkcjonuje słuchowiec?

Najlepiej uczy się gdy...

Co jeszcze jest ważne w wypadku słuchowca?

3

Jak funkcjonuje kinestetyk?

Najlepiej uczy się gdy...

Co jeszcze jest ważne w wypadku kinestetyka?

Rys.4–6. Plakaty pomocne do realizacji zadania metodą *World Café*⁵

4) Ćwiczenie 3. Czym jest syndrom nieadekwatnych osiągnięć szkolnych (SNOS)? (całość 15 min)

Trenerzy pytają uczestników zajęć, czy wiedzą, czym jest syndrom nieadekwatnych osiągnięć szkolnych, czy znają to określenie.

Definiują pojęcie, określając, że SNOS jest niewykorzystywaniem możliwości przejawiającym się w dużej rozbieżności między ocenami i zachowaniami szkolnymi dziecka a jego wysokim potencjałem, takim jak: inteligencja, twórczość, mierzonym za pomocą standardowych testów, opinii nauczyciela i rodziców.

Wyjaśniają, że cechą charakterystyczną syndromu nieadekwatnych osiągnięć szkolnych jest jego złożoność, czyli współwystępowanie trzech rodzajów problemów: osobowościowych, rodzinnych i szkolnych.

Następnie nauczyciele proszeni są o wskazanie symptomów wskazujących na występowanie SNOS.

Uczestnicy warsztatów mogą wskazać następujące sygnały SNOS⁶:

- wyraźna dysproporcja między wysokim poziomem zdolności poznawczych a wynikami testów szkolnych,
- szeroka wiedza wynikająca z zainteresowań pozaszkolnych i brak zaangażowania w prace szkolne,
- bierne lub negatywne postawy wobec obowiązków szkolnych (brak przyborów szkolnych, zapominanie o pracach domowych, nieuwaga na lekcjach), brak dyscypliny,
- duże różnice w poziomie prac ustnych i pisemnych,
- brak umiejętności uczenia się,
- obwinianie innych (nauczycieli, rodziców) o własne niepowodzenia,
- próby dominacji nad rówieśnikami lub przeciwnie, chorobliwa nieśmiałość,
- nadmierny samokrytycyzm,
- zamyślenie i rozmarzenie w czasie lekcji,
- rozgadanie, brak uwagi i koncentracji.

5) Ćwiczenie 4. Zadania współczesnego nauczyciela w organizacji i udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (całość 15 min)

Jako wprowadzenie do ćwiczenia należy zwrócić uczestnikom spotkania uwagę na to, że rozpoznanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dziecka i czynników środowiskowych należy do podstawowych za-

⁵ Opracowanie własne autorki publikacji.

⁶ Na podstawie: A. Ziółkowska, [Syndrom nieadekwatnych osiągnięć](#) [online, dostęp dn. 17.08.2018].

dań nauczycieli⁷. Następnie proponowana jest burza mózgów na temat „Do czego zobligowany jest każdy nauczyciel i wychowawca w zakresie prowadzenia obserwacji pedagogicznej?”.

Przy realizacji zadania można posłużyć się rys. 7⁸.

Rys.7. Kierunki obserwacji pedagogicznej

Indywidualne potrzeby rozwojowe wynikają przede wszystkim z etapu rozwoju procesów poznawczych i procesów emocjonalno-społecznych oraz rozwoju osobowości. Nauczyciel rozpoznaje ich aktualny poziom w odniesieniu do każdego ucznia, w czym pomocne mogą być pytania, np.

- Czy uczeń jest w stadium myślenia konkretno-wyobrażeniowego (przedoperacyjnego), konkretnego (operacyjnego), czy abstrakcyjnego?
- Czy jego uwaga jest mimowolna, czy dowolna (jest procesem regulowanym czy samoregulowanym)?
- Czy jego pamięć ma charakter dowolny, czy logiczny?
- Czy w ramach percepcji uczeń dokonuje rozpoznawania, rozróżniania, czy może już kategoryzowania?
- Czy przejawia gotowość do pracy w grupie?
- Czy potrafi kontrolować swoje emocje?
- Czy poszukuje nowych wyzwań?
- Czy podejmuje się rozwiązywania zadań samodzielnie, czy oczekuje pomocy?
- Czy kieruje się motywacją zewnętrzną w działaniach, czy swoją aktywność postrzega już jako własną potrzebę?

⁷ Na podstawie: R. Cybulska, H. Derewlana, A. Kacprzak, K. Pęczek, *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2017, s. 58–76.

⁸ Tamże, s. 58–59.

Indywidualne potrzeby edukacyjne wiążą się z warunkami, jakie tworzy nauczyciel, by uczeń opanował wymagania, które określa podstawa programowa i program nauczania, przewidziane dla jego etapu kształcenia. Wymagania mogą być poszerzone ze względu na oczekiwania samego ucznia, związane np. z zakresem treści, działań, które go interesują. W aspekcie indywidualnych potrzeb edukacyjnych najważniejsza jest strategia, którą przyjmie nauczyciel dla konkretnego ucznia, oraz dobór dostosowań w szczególności pod kątem organizacji pracy, form i metod nauczania – uczenia się.

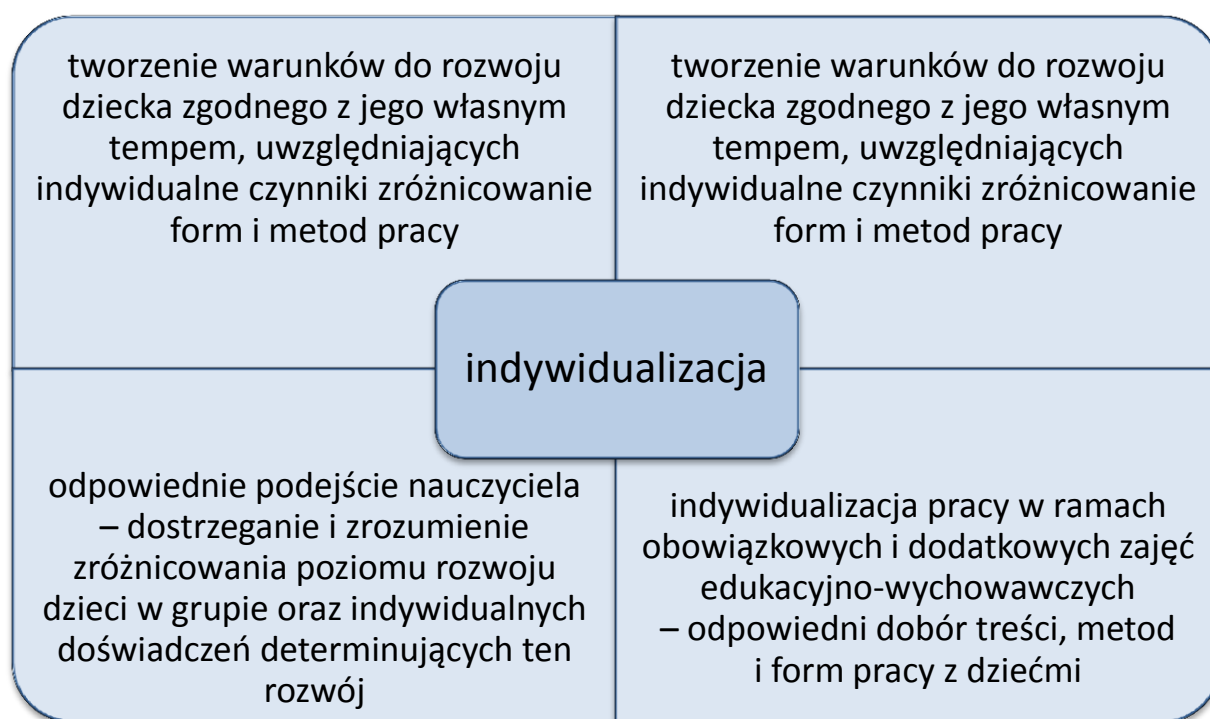
Indywidualne możliwości psychofizyczne wiążą się ze specyficznymi cechami jednostki wpływającymi pozytywnie lub negatywnie na proces nauki, np. tempo uczenia się, wytrwałość, czas skupiania uwagi, motywacja do uczenia się, podejście do rozwiązywania problemów, ograniczenia wynikające z choroby przewlekłej, dominujący styl uczenia się, rodzaj przejawianej inteligencji (interpersonalna lub intrapersonalna), łatwość lub trudność w nawiązywaniu relacji, kontrola emocjonalna itp. Z indywidualnych możliwości wynika potrzeba opracowania przez nauczyciela szerokiego wachlarza działań dostosowawczych, wymagających już nie tylko indywidualizacji pracy z uczniem, ale także personalizacji uczenia się jednostki.

Czynniki środowiskowe wynikają z faktu, że uczeń na co dzień funkcjonuje w różnorodnych środowiskach. Znaczący wpływ na jego wielostronny rozwój wywierają te czynniki, które mają związek ze specyfiką środowiska szkolnego, dotyczące grupy rówieśniczej i osób dorosłych zatrudnionych w przedszkolu, szkole i placówce, środowiska fizycznego szkoły i klasy oraz środowiska rodzinnego.

6) **Ćwiczenie 5. Model pracy i zasady organizacji procesu kształcenia z uwzględnieniem indywidualizacji nauczania (całość 30 min)**

Na początek prowadzący zajęcia proponują uczestnikom szkolenia włączenie się do dyskusji nad zagadnieniem czynników, które wpływają na indywidualizację procesu edukacyjnego.

Prowadząc dyskurs, można posłużyć się zestawieniem na rys. 8.

Rys. 8. Czynniki kształtujące indywiduację procesu edukacyjnego

Następnie pedagogom proponowana jest analiza teorii:

„12 zasad indywiduacji pracy z dzieckiem”⁹

1. **Zasada świadomej aktywności dzieci:** nauczyciel jest świadomy celów kształcenia, ukazuje je dzieciom i odpowiednio motywuje dzieci do osiągnięcia zamierzonych wyników.
2. **Zasada pogłębienia działania na konkretnych:** wielozmysłowy kontakt dziecka z poznawaną rzeczywistością, nauczanie polisensoryczne.
3. **Zasada przystępności:** stopniowanie trudności, konieczność dostosowania materiału nauczania, metod kształcenia i środków dydaktycznych do poziomu rozwoju i możliwości psychofizycznych dziecka, przechodzenie od ogółu do szczegółu.
4. **Zasada systematyczności, uporządkowanie procesu nauczania:** uczenia się według logicznej struktury, bazującej na wyjściowym stanie wiedzy i umiejętności dziecka, i systematyczne nawiązywanie do tej wiedzy, kształtowanie holistycznego rozumienia otaczającego świata.
5. **Zasada łączenia teorii z praktyką:** budowanie dziecięcej wiedzy o świecie od działania w praktyce po tworzenie uogólnień i budowanie wiedzy teoretycznej, powiązanie wiedzy teoretycznej z praktyką.
6. **Zasada trwałości wiedzy i umiejętności:** utrwalanie wiedzy przez np. powtarzanie, działanie.

⁹ Źródło: M. Czarnocka, [12 zasad indywiduacji pracy z dzieckiem](#) [online, dostęp dn. 17.08.2018].

7. Zasada indywidualizacji i zespołowości: uwzględnianie indywidualnych możliwości każdego dziecka, konieczność zachowania indywidualnego podejścia do ucznia w warunkach pracy zespołowej, współpraca i współdziałanie wszystkich dzieci w grupie, co będzie sprzyjać uspołecznianiu, uczeniu się reguł współżycia, wzajemnemu uczeniu się od siebie.

8. Zasada samodzielności: stopniowe wdrażanie dzieci do samodzielnego działania, myślenia oraz kierowania własną aktywnością, zezwalanie na samodzielne rozwiązywanie problemów, stawianie hipotez i ich weryfikowanie. Sprzyja budowaniu poczucia sprawstwa i pozytywnej samooceny. Samodzielne zdobywanie wiedzy oraz rozwijanie tej umiejętności w pracy umysłowej uczniów.

9. Zasada pracy na zasobach: w organizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego koncentracja na tym, co dziecko już wie, umie, potrafi, a nie na jego deficytach, trudnościach.

10. Zasada akceptacji i pomocy: akceptacja dziecka takim, jakie jest, pomoc w aktywizacji jego zasobów, w usamodzielnieniu się i w przezwyciężaniu trudności rozwojowych. Zasada ta ukierunkowana jest także na kształtowanie właściwej atmosfery i odpowiednich warunków wychowawczych w środowisku dziecka.

11. Zasada efektywności: określa związek między celami a wynikami nauczania, wiąże się z oceną efektywności podejmowanych przez nauczyciela działań, skutecznością i efektywnością jego pracy w procesie planowania i realizacji procesu edukacyjnego. Służy doskonaleniu podejmowanych działań.

12. Zasada współpracy z rodziną: wspólne i spójne działania przedszkola/szkoły i domu w zakresie wspomagania rozwoju dziecka, z uwzględnieniem indywidualnej sytuacji dziecka i rodziny.

Uczestnicy omawiają zasady i dzielą się refleksjami.

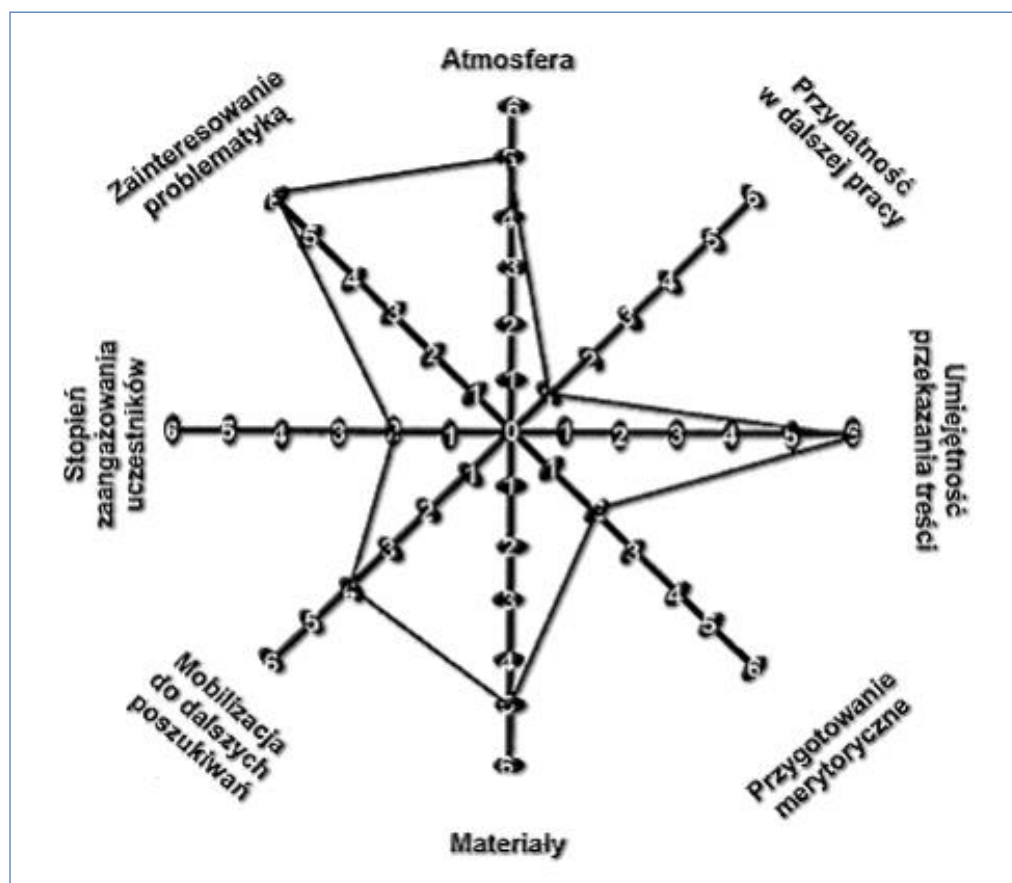
7) Wnioski i podsumowanie (całość 10 min)

Podczas ewaluacji zajęć wykorzystuje się graficzną metodę pozwalającą ocenić jednocześnie wiele elementów zajęć. Pomysł jej konstrukcji zaczerpnięto ze schematu róży wiatrów.

W wypadku ewaluacji zajęć na osiach w miejsce kierunku umieszczono nazwę elementu podlegającego ocenie. Liczba osi jest dowolna i może być rozbudowywana w zależności od potrzeb. Linie osi podzielono na odcinki i przypisano im odpowiednie wartości, np. skalę ocen 1–6.

Tak przygotowaną „różę” prowadzący zajęcia rozdają uczestnikom warsztatów i proszą o zaznaczenie na każdej osi punktu odpowiadającego ocenie.

Następnie punkty na sąsiednich osiach łączymy i w ten sposób każdy z uczestników otrzymuje swoją „różę”, którą wręcza prowadzącemu, przykład na rys.9.

Rys. 9. Narzędzie ewaluacyjne¹⁰

Prowadzący warsztaty analizują pozyskane informacje zwrotne.

¹⁰ Na podstawie: „*Miękkie*”, „*alternatywne*” metody ewaluacji, s. 11 [online, dostęp dn. 17.08.2018].

Literatura

- Borkowicz J., [Rozpoznawanie potrzeb uczniów jako element diagnozy edukacyjnej](#) [online, dostęp dn. 17.08.2018].
- Buehl, D., *Strategie aktywnego nauczania, czyli jak efektywnie nauczać i skutecznie uczyć się*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2004.
- Cybulska R., Derewlana H., Kacprzak A., Pęczek K., *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2017.
- Dyrda B., [Specyfika i przyczyny Syndromu Nieadekwatnych Osiągnięć Szkolnych uczniów w świetle literatury pedagogiczno-psychologicznej](#), „Chowanna” 1999, nr 1–2, s. 24–40 [online, dostęp dn.17.08.2018].